

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων

Antonios D. Mrousmproukis

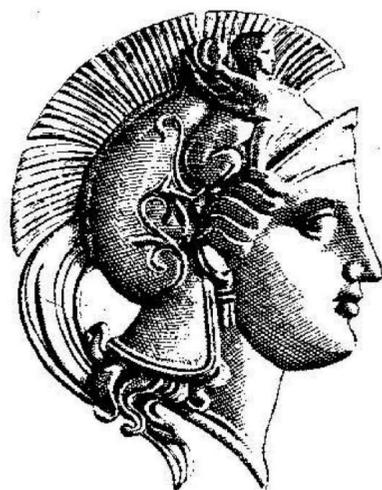
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

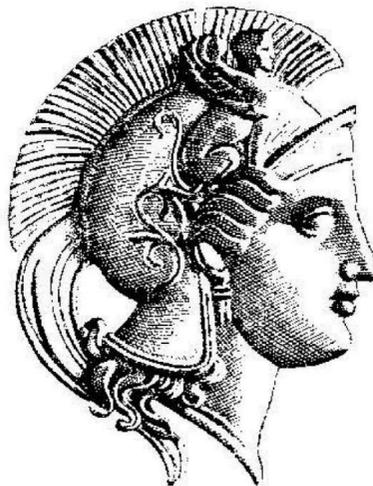
ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323
--	---------

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΑΛΕΙΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Τα τοπωνύμια της περιοχής Πιάλειας του νομού Τρικάλων τα συγκέντρωσα το 1982 και βρίσκονται καταχωρημένα στο υπ' αριθ. 1228 χειρόγραφο του αρχείου του Κέντρου Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών. Μεταξύ των 73 τοπωνυμίων, που κατέγραψα, άλλα είναι περισσότερο κι άλλα λιγότερο ενδιαφέροντα, ενώ δύο απ' αυτά, η *Αλβίνα* και η *Περτούσα*, παρουσιάζουν, κατά τη γνώμη μου, το μέγιστο ενδιαφέρον, επειδή διατηρούν τον «αρχαϊκό» τους τύπο, που προέρχεται προφανώς από τη λαϊκή λατινική, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Σχετικά ο Ν. Κατσάνης¹ γράφει: «...επιβάλλεται μια προσεχτικότερη και πλατύτερη έρευνα των χαρακτηριστικών της λαϊκής λατινικής στις διαλέκτους, στα τοπωνύμια και στα ανθρωπωνύμια εκείνων των χώρων στους οποίους πραγματοποιήθηκε η επικοινωνία. Έτσι θα έχουμε ολοκληρωμένη εικόνα για τη λαϊκή λατινική επίδραση στον τόπο μας, στοιχείο χρήσιμο για την ερμηνεία ορισμένων γλωσσικών φαινομένων των νεοελληνικών διαλέκτων και πολλών τοπωνυμίων και ανθρωπωνυμίων, όπως αναφέραμε, που παραχωρούνται στις βαλκανικές γλώσσες αδικαιολόγητα».

Το χωριό, του οποίου εξετάζονται εδώ τα τοπωνύμια, παλιά το έλεγαν Λεπενίτσα. Αργότερα πήρε τ' όνομα Καρβουνολεπενίτσα από τα καμίνια καρβουνοξύλων που στήθηκαν εκεί, ενώ σήμερα μετονομάστηκε σε Πιάλεια. Το χωριό, χτισμένο στη ρίζα του Κόζιακα, εποίκιστηκε από ορεινούς ύστερα από διωγμούς των Τούρκων. Η παράδοση αναφέρει ότι εκεί δεν πάτησε ποτέ τούρκικο ποδάρι. Η Πιάλεια, σε υψόμετρο 250 μ., είναι χτισμένη σε κατάφυτη περιοχή με πολλά νερά και δροσερό κλίμα. Οι κάτοικοι, 1000 ψυχές περίπου, είναι γεωργοκτηνοτρόφοι και μιλούν ιδίωμα βορειοελλαδικού τύπου.

Στα βόρεια του χωριού υπάρχει ο μικρός οικισμός Παλιοχώρι, όπου τοποθετείται η αρχαία Πιάλεια. Προς την ίδια κατεύθυνση και στην τοπο-

1. Ν. Κατσάνης, Τοπωνυμικά Ι, στην Επιστημ. Επετηρίδα της Φιλοσοφ. Σχολής Α. Π. Θεσσαλονίκης, 18 (1979) 118 (1. 4).

Σημ. Τα φωνητικά σύμβολα *á* και *e'* αποδίδουν αντίστοιχα το *a* ημίλειστο της Αρωμουνικής και το παχύ ουρανικό *ae, ei* της Ιταλικής, π.χ. *cento, eima*. Τη χρήση αυτών των συμβόλων επέβαλαν τεχνικοί λόγοι.

θεσία Παλιόκαστρο υποθέτουν ότι κατά την Αρχαιότητα υπήρχε ένα Ασκληπιείο.

ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Ανατολή

1. Μολυμένου: περιοχή καλλιεργήσιμη. Η τοποθεσία ονομάστηκε έτσι από την πιθανή χρήση της στο παρελθόν ως τόπου όπου «αμολούσαν» ελεύθερα τα ζώα για να βοσκήσουν μετά τη συγκομιδή των καρπών.

Η μετοχή *μολυμένο* προέρχεται από το ρήμα *απολύω* > *αμολύω* > *αμολώ* > *'μολάω* > *'μολώ*, που σημαίνει μεταξύ των άλλων: «*ἀφίνω* τι ἐλεύθερον ὥστε νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὸ ζῶα πρὸς βοσκὴν, ἐπὶ ἀγρῶν²: Τώρα εἶνι ἀπουλ'μένα τὰ χουράφια Στερελλ. (Ἀράχοβα)».

2. Καψάλα στην: Καλλιεργήσιμη περιοχή, που κάποτε κάηκε από αναμμένο τσιγάρο, απ' όπου και η ονομασία της.

Σαν τοπωνύμιο απαντά σε πολλά μέρη της χώρας μας. Η λ. *καψάλα*, που δηλώνει το καμένο πια μέρος, προέρχεται υποχωρητικά από το ρήμα *καφαλίζω*³.

3. Κουτσούμπια στα: περιοχή με κομμένα δέντρα, δηλ. κούτσουρα. Στο τοπικό ιδίωμα η λ. *κουτσούμπι* σημαίνει τη ρίζα-κορμό κομμένου δέντρου. Την ίδια σημασία έχει η λ. σε διάφορα ιδιώματα όπου την συναντάμε με τους τύπους: *κουτσούμπι* Ἑπειρος (Γιάννινα, Πάργα), Ιθάκη, Πελοπόν. (Καλάβρυτα, Μεσσηνία), Σύμη, *κουτσούδι* Οθωνοί, *κουτσιούμπι* Ἑπειρος (Αυλότοπος, Κοκκινιά, Κοπανάκι, Κωστάνα), *κουτδούδι* Ἑπειρος (Βαβούρι), *κουτδούμπι* Ἑπειρος (Μελιγγοί), *κ'τδούμπι* Εύβοια (Λιχάς), Θεσσ. (Αργιθέα), *κ'τσιούμπι* Εύβοια (Αιδηψός), *κ'τδούμπι* Στερελλ. (Γρανίτσα, Ευρυτανία και αλλού), *κ'τσιούβ'* Λευκάδα, *κ'τδιούπι* Χαλκιδική, *κουτσούβα(η)* Ἑπειρος (Μαργαρίτι), *γουτσούπα(η)* Μακεδ. (Βελβενδός), *γουτζιούπι* ή *κουτζιούπι* ή *g'τζιούπι* σε βόρεια ιδιώματα.

Στο ιδίωμα Ιθάκης η λ. δηλώνει τα χλωρά τσαμπιά, ενώ στο ιδίωμα της Σύμης δηλώνει την πέτρα που προεξέχει από τη γη.

Η λ. ως τοπωνύμιο απαντά υπό τον τύπο *Κουτσιούμπι* στους Φιλιάτες Ηπείρου.

Η λ. ως επίθετο *κουτσουμπός* δηλώνει εκείνον που είναι κομμένη η κορυφή

2. Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών στη λ. *απολύω* Α1β.

3. Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, β' έκδ. Θεσσαλονίκη 1971, στη λ. *καψάλα*.

του, γενικά τον «περικεκομμένο». Έτσι, στα ιδιώματα Χασίων Θεσσαλομακεδονίας «κουτδουμπό μουστάκι» είναι το μουστάκι «σάλτσα» ή «καραμέλα».

Στον βαλκανικό γλωσσικό περίγυρο της Ελληνικής απαντά με τους τύπους: *cùéiubu* (= 1. κούτσουρο 2. κουλός, κουτσουρεμένος) στην Αρωμουνική - Κουτσοβλάχικη, όπου, επίσης, και οι τύποι: *cùéiubâ*, *cuțumbî* στην Καλομοίρα, *éiubâ*, *cuéiubeáu* και *cuéiubéu* (=κούτσουρο), ενώ *kaéübë* (= θάμνος, χαμόδεντρο. Πβ. και *κουτσουπιά* = το δέντρο κερκίς της Ελληνικής) στην Αλβανική και *coéioabâ* (= χαμόσπιτο, χαμοκέλα, φτωχόσπιτο) στη Ρουμανική.

Κατά τον Β. Φάβη⁴ η λ. *κουτσουμπός*, με την οποία σχετίζεται ετυμολογικά και σημασιολογικά το *κουτσούμπι*, προέρχεται από το αρχαίο *κόσυμβος* (= κροσσός) ή *κοσύμβη*.

4. Π η γ ά δ ι α στα: Παλιά υπήρχαν εδώ πηγάδια. Η λ. *πηγάδι* προέρχεται από το μεσαιων. *πηγάδιν* < μεταγεν. *πηγάδιον*, που αποτελεί υποκοριστικό τύπο της αρχαίας λ. *πηγή*. Να σημειωθεί ότι η λ. *πηγάδι* σε νεοελληνικά ιδιώματα δηλώνει και την πηγή.

5. Μ α ρ τ σ ά δ α στη: περιοχή με καλλιεργημένες εκτάσεις.

Η λ. φαίνεται να έχει κάποιαν ετυμολογική σχέση με τη λ. *máltáre* (= λάσπη) της Αρωμουνικής και *mártsáyia* (= θόλωμα) της Βουλγαρικής.

6. β ι δ έ ν ι στου: περιοχή του ποταμού Μπιντένη, που παλιά πλημμύριζε την γύρω έκταση.

Η λ. προέρχεται από το τούρκ. *beden* (= σώμα, έπαλξη, διακοσμημένη ζώνη γυναικών). Η λ. *bedéni* απαντά σε ιδιώματα τόσο της ηπειρωτικής όσο και της νησιωτικής Ελλάδας. Έτσι, δηλώνει: τα τείχη φρουρίου Κρήτη, το τειχίο Κρήτ. (Άγιος Γεώργιος), το λίθινο φράγμα Κρήτ. (Μαλάκι), τείχη κάστρου Πελοπν. (Κορώνη), την πολεμίστρα-έπαλξη Αιτωλία, τον γκρεμό Μήλος, το «φρύδι» χτισμένου αυλακιού Πήλιο, αλυσίδα που συνδέει δύο άγκυρες Άνδρος (Κόρθι), επίχρυσα ρούχα Σάμος κ.λπ. Με τη σημασία της γούνας απαντά ο τύπος *bidéne* στην Αρωμουνική.

7. Γ ι λ α δ ό σ τ α λ ο υ στου: περιοχή με σκιερά πλατάνια. Τόπος ιδεώδης για στάλο μηρυκαστικών κατά τους θερινούς μήνες.

Η ετυμολογία της λ. *αγελαδόσταλος* είναι προφανής. Το *στάλος* και *σταλός* προέρχεται από το μεταγενέστερο *σταλός* που προέκυψε συνεκδοχικά από το *στάλιξ* (η) της αρχαίας ελληνικής, που σημαίνει τον πάσσαλο, όπως και τα νεώτερα *σταλίκι* και *σταλίκα*. Ο *στάλος*, τόπος όπου το μεσημέρι *σταλίζουν* (= κάθονται στη σκιά πρόβατα και γελάδια), σε σημεία που δεν υπάρχει δέντρο γίνεται με πασσάλους, «σταλίκες», και κρεβατίνα από πάνω με φυλλωσιά, καλάμια ή βρίζα για να ισκιώνει.

4. Β. Φάβη, Μετάθεσις και αντιμετάθεσις φθόγγων, στο Λεξικογραφ. Δελτίο 2 (1940) 84-85.

8. Μ έ ρ α σ η στη: εδώ παλιότερα γινότανε η διανομή του νερού για την άρδευση της περιοχής.

Το ουσιαστικό μέραση προέρχεται από τον ιδιωματικό τύπο μεράζω του ρήματος μοιράζω.

Η λ. ως τοπων. απαντά υπό τον τύπο *Μερασίες* Πελοπν. (Ξεχώρι, Σκυφιάνικα).

9. Α λ ώ ν ι α στ': Παλιά υπήρχανε αλώνια στην τοποθεσία τούτη.

10. Π α λ ι ά μ π ε λ α στα: Κάποτε υπήρχαν εδώ παλιάμπελα.

11. Κ ι ρ α μ α ρ ε ι ό στου: Παλιότερα υπήρχε εργαστήριο που έβγαζε κεραμίδια.

Η λ. *κεραμαρείο* (= κεραμοποιείο) είναι πολύ πιθανό να προέκυψε κατά το σχήμα: *κεραμιδαρείο* > *κεραμαρείο* > *κεραμαρείο* ή το πιθανότερο: *κεραμάρης* + -είο > *κεραμαρείο* > *κεραμαρείο*.

Η λ. ως τοπων. απαντά υπό τους τύπους *Κεραμαρείο* Ιθάκη, *Κιραμαρείο* Ήπειρος (Κόνιτσα,) Θεσσ. (Ανατολή, Σταγιάδες), Θράκη (Καρωτή, Σουφλί), Μακεδ. (Βλάστη, Βόιο, Γρεβενά, Δεσκάτη, Φυτιά), Στερελλ. (Αχυρά, Φθιώτιδα) και *Κεραμαρείά* Πελοπν. (Κερπινή), Χίος.

12. Λ ι θ ό ρ γ ι α στα: αγρολίβαδα. Τα χωράφια εδώ έχουν χώμα ελαφρό, αδύνατο.

Το τοπων. προέρχεται, προφανώς, από το επίθετο της Αρωμουν. *lişoru* (= 1. ελαφρός, 2. κούνια-τραμπάλα).

13. Ζ ι β γ α ρ ο υ λ ί β α δ ο υ στου: Εδώ παλιότερα απολούσαν τα ζώα που τα είχαν για όργωμα.

Η λ. *ζευγαρολίβαδο* δηλώνει τον τόπο που η κοινότητα το φυλάει για τη βοσκή των μεγάλων ζώων, κυρίως όμως των αροτριώντων. Το τοπων. σημειώνεται σε πολλά μέρη.

14. Κ ι ρ α θ ά στην: τοποθεσία όπου παλιά υπήρχε τ' ομώνυμο δέντρο.

15. Κ υ δ ο υ ν ι έ ς στ': Εδώ υπήρχαν παλιότερα κυδωνιές.

16. Α μ υ γ δ α λ ι έ ς στ': τοποθεσία με αμυγδαλιές.

17. Μ α κ ρ ο υ χ ώ ρ α φ ο υ στου: χαρακτηριστικό στην τοποθεσία τούτη είναι το μακρόστενο εκκλησιαστικό-βακούφικο χωράφι.

18. Κ α τ θ α ν ά β ρ α στην: περιοχή όπου το χειμώνα αναβλύζει νερό. Το ά' συνθετικό *κατσα-* θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προέρχεται από το άκανθα > *κάτσα-*: *κατσάβραχα*, *κατσαφάνα* κ.τ.ό., έχει, όμως, και τη σημασία του μικρού, του λίγου, οπότε στην περίπτωση αυτή έχουμε άλλη λ. και η ετυμολογική της αρχή πρέπει ν' αναζητηθεί αλλού. Σαν τέτοια αρχή βλέπω τη λ. *γάτα* που μας δίνει τον τύπο *κάτσα*, απ' όπου και το *κατσάρι* (= μικρόσωμο, ζαρωμένο πλάσμα), ενώ από τον τύπο *γατί* έχουμε το *κατσί* και από δω το ρήμα *κατσιάζω* (= ζαρώνω, μικραίνω), καθώς και τα: *κατσίδα* (= μικροί καρποί

αραβοσίτου στο ιδίωμα Ξηροβουνίου Ηπείρου), *κατσιδάκια* (= μικρά τρυφερά φύλλα στην Τσαγκαράδα Μαγνησίας) και *κατσάνα* (= μικρόσωμη γυναίκα στην Αρκαδία).

Για τη σημασιολογική εξέλιξη της λ. *κάτσα* στη δήλωση του μικρού γενικά πβ. την αντίστοιχη εξέλιξη της λ. *πώλος*, λατιν. *pullus* στον τύπο *πουλί* (= πτηνό, νεοσσός, νέα μελίτσια, αυγά εντόμων, λουλούδια κ.τ.ό. σε νεοελλην. ιδιώματα). Η σημασία του θέματος *κάτσα*-ως κάτι μικρό-λίγο στο τοπωνύμιό μας προέκυψε από την περιοδική, λειψή, εμφάνιση της ανάβρας στην τοποθεσία αυτή.

19. *Γουρ'νοουγιάννη* στουν: τοποθεσία, για την οποία δε μας παραδόθηκε κανένα άλλο στοιχείο. Πιθανόν από επώνυμο ή παρωνύμιο *Γουρουνογιάννης*.

20. *Γιρουντάκι* στου: εκκλησιαστικό κτήριο. Το τοπων. είναι υποκοριστικό της λ. *γέροντας* και πιθανό να σχετίζεται με κάποιον γέροντα, λαϊκό ή καλόγερο, που έζησε ή δέθηκε καθοιονδήποτε τρόπο με το μέρος αυτό.

Η λ. όμως *γεροντάκι* υπό τους τύπους *γιοουδάξ'* και *γιοουντάκους* δηλώνει το φυτό *Υοσκύαμος ο μέλας* (*Hyoskyamus niger*) στα ιδιώματα Σάμου και Σουφλίου Θράκης αντίστοιχα, ενώ ο τύπος *γεροδάκι* δηλώνει είδος φαγώσιμου άγριου χόρτου στο ιδίωμα Ιθάκης.

Η λ. ως τοπων. υπό τους τύπους *Γιρουντάξ'*, *Γεροντάκι* και *Γεροντάκια* απαντά στην Αμφιλοχία, τη Χίο και τη Μάνη αντίστοιχα.

21. *Ξουλουγέφυρου* στου: Παλιότερα υπήρχε στην περιοχή ξύλινο γεφύρι.

22. *Καμάρα* στην: Εδώ σώζεται ακόμη η πέτρινη «καμαρωτή» γέφυρα.

Η λ. *καμάρα* υπάρχει σε πολλά μέρη ως τοπωνύμιο. Πρόκειται για αντιδάνειο από τη λατιν. *camara* < αρχ. *καμάρα* (= 1. θόλος ουρανού, 2. θάλαμος ύπνου με θολωτή οροφή).

Η μορφολογική και σημασιολογική εξέλιξη της λ. αυτής είναι πολύ μεγάλη μέσα στις γλώσσες όπου πέρασε. Έτσι στη Ρουμανική⁵ π.χ. τη συναντάμε υπό τους τύπους: *cabaret* (= καμπαρέ), *camarad* (= σύντροφος), *camarilă* (= καμαρίλα), *comoară* (= κελάρι) και *şambelan* (= θαλαμηπόλος του βασιλιά).

23. *Καστανιά* στην: τοποθεσία, όπου υπάρχει τ' ομώνυμο δέντρο.

Ως τοπων. συναντάμε τη λ. σε πολλά μέρη.

Νότος (ορεινή περιοχή)

24. *Λουστάρα* στη: τοποθεσία με λασπόνερα, όπου παλιά συχνάζαν αγριογούρουνα.

5. A. Graur, Dicţionar de cuvinte călătore, Bucureşti 1978, 33, 35.

Η λ. λούστρα έδωσε τον τύπο του τοπων. με την προσθήκη της μεγεθυντικής καταλ. -άρα, αναλογικά προς τα συνώνυμα μουτσάρα και λουτσάρα, και με τη σίγηση του θεματικού /r/ κατ' ανομοίωση: λούστρα + -άρα >* λουστράρα > λουστάρα.

Η λ. λούστρα έχει άμεση σχέση με την αρωμουνική *lústrá* (= τέλμα όπου κυλιούνται τ' αγριογούρουνα), που πρέπει να προήλθε κατά τον T. Parahagi από τον πληθ. *lustra* της λατιν. λ. *lustrum* (= τελεματώδες λημέρι κάπρων).

Σε πολλά ιδιώματα, κυρίως του ηπειρωτικού ελλαδικού χώρου, ο τύπος λούστρα δηλώνει: τον λάκκο με νερό όπου πάνε τα γουρούνια Θεσσαλ. (Μελίβοια) Μακεδ. (Βροντού), τη λάσπη και τον βούρκο Μακεδ. (Ρουμλούκι Ημαθίας), το παραλιακό χωράφι Κάρπαθος και το μούσκεμα, την κατάβρεξη Μακεδ. (Σιάτιστα), Εύβοια (Μετόχι).

Ως τοπων. η λ. απαντά σε πολλά μέρη: Λούστρα στην Αιτωλία, Αρκαδία, Γορτυνία, Ηλεία, Καλάβρυτα, Σαμοθράκη και Τριφυλία, Λούστρες στην Κάρπαθο, Κέρκυρα (Σινιές) και Μπουγιάτι Γορτυνίας, Λούστρες στο Πήλιο και Λουστράς στη Λήμνο.

25. Κόλιακα στον: τοποθεσία ορεινή. Παρόμοιο τοπων. δε συνάντησα, κατά τη σχετική έρευνά μου, παρά στο Βελημάχι Αρκαδίας υπό τον τύπο Κολιάκοι. Από το Καταφύγι Πιερίων μας παραδόθηκε ο τύπος κόλιακας (= φθίση, φυματίωση), ενώ στην Αρωμουν. έχουμε τον τύπο *cólicá* για τη δήλωση του κολικού του νεφρού.

Αν το τοπων. πρέπει να ταυτιστεί με τη λ. κόλιακας (= φθίση), τότε είναι πολύ πιθανό η λ. να πέρασε στη φαντασία του λαού ως προσωποποίηση της ασθένειας αυτής και με τη σημασία της κακοποιάς παραφυσιικής οντότητας να πήρε η τοποθεσία την ονομασία της. Έτσι, στην Καλομοίρα Καλαμπάκας λ.χ. οι Βλάχοι μια περιοχή τη λένε *Pùselia* (= χολέρα, αλλά και γριά στρίγγλα, μάγισσα) με τη σημασία της κακοποιάς ύπαρξης που κάποτε εγκαταστάθηκε εκεί κ' έστελνε το θανατικό στο χωριό τους, κατά την τοπική παράδοση.

26. βουλόου στη: τοποθεσία, όπου παλιά καλλιεργούσαν αμπέλια.

Το τοπων. πιθανό να έχει σχέση με κάποιο νερόλακκο που υπάρχει ή υπήρχε κάποτε εκεί. Αν είναι έτσι, τότε ο τύπος *βουλόου* πρέπει να είναι συγκεκριμένος τύπος της λ. *βουλόουκα* (= ρηχός νερόλακκας βρόχινου νερού) στο Λιβαδερό Κοζάνης. Πβ. και τον τύπο *buldóhu* (= νερόλακκας) στο αρωμουνικό ιδίωμα Καλομοίρας Καλαμπάκας, όπου και το τοπων. *la Buldóhu ali Tsalkósta alu Li* (= στο νερόλακκα της Κώσταινας του Ηλίου).

Οι τύποι: *βουλόουκα*, *buldóhu*, *báltoácá*, *báltócu*, *báltácu*, μπάλτα και βάλτα των ιδιωμάτων της Αρωμουν. κι Ελλην., καθώς και *báltoacá*, *báltáu*, *báltitá*, *báltoi*, *báltac*, *baltá* κ.λπ. της Ρουμαν. έχουν πιθανή σχέση με το

σλάβ. *blato* και το αλβαν. *baltë*. Από τον σλάβ. τύπο κατά τον G. Meyer⁶ προέρχεται και η λ. βάλτος της Ελληνικής.

27. Τ δ α μ π ο υ ρ ν ά ρ ι : ορεινή τοποθεσία.

Η λ. τσάπουρνο (= αγκαθωτή άγρια δαμασκηλιά, η *Prunus spinosa*) με την πρόσληψη της παραγωγικής καταλ. -άρι, την ουράνωση του /t/ (t → é), χαρακτηριστικό του τοπικού ιδιώματος, και την ηχηροποίηση του /p/ (p → b) μας έδωσε, πιστεύω, τον τύπο του τοπωνυμίου μας: τσάπουρνο > *τσαπουρνάρι > τδαμπουρνάρι.

Η λ. τσάπουρνο ή τσάπρουνο είναι πολύ πιθανό να προέκυψε από το: *ακανθά-προυνο > *κανθάπρουνο > *κατσάπρουνο > τσάπρουνο > τσάπουρνο. Πβ. σχετικά τα: ακανθόχοιρος > κανθόχοιρος > σκαντζόχοιρος, ακανθαφάνα > κατσαφάνα. Βλ. ακόμη και την προέλευση της λ. τσουκνίδα στο υπ' αριθ. 63 τοπων. της εργασίας αυτής.

Ο Μ. Φιλήντας⁷, όμως, υποστηρίζει ότι «κατά τα τσάουλα, τσάγαλα, τζάνερα είπανε και τσάπρουνα τα προύνα».

28. Θ η λ ε ι έ ς σ τ 'ς: Εδώ παλιότερα έστηναν θηλειές-παγίδες για τα θηράματα.

29. δ ο ύ κ α στην: λοφίσκος με ίσωμα.

Το τοπων. θα μπορούσε να προέλθει από το επώνυμο Δούκας/Ντούκας. Μια τέτοια, όμως, αναγωγή προσκρούει στο θηλυκό γένος του τοπωνυμίου. Στο ιδίωμα από το Κουκούλι Ηπείρου έχουμε τη λ. δούκα (η) που δηλώνει το φυτό του κρεμμυδιού, το οποίο βγάζει τον σπόρο του φυτικού αυτού είδους. Η λ. αυτή θα μπορούσε να δώσει το τοπωνύμιό μας, πλην όμως δεν έχει διάδοση στα ιδιώματα. Παράλληλα, σε νησιωτικά ιδιώματα, κυρίως των Κυκλάδων, η ομόηχη λ. δηλώνει την τσάκιση, την σπείρα του σχοιניού, ενώ στο ιδίωμα του Τρίκερι Μαγνησίας δηλώνει τις πιέτες, τις δίπλες του φορέματος. Η λ. αυτή προέρχεται από τη βενετσιάνικη *duchia* (ιταλ. *duglia*).

Τη λ. ως τοπωνύμιο τη συναντάμε στη Δάρα Αρκαδίας, όπου έχουμε το τοπων. Η βρύση του Ντούκα. Στην Κρυόβρυση Θεσσαλίας μια ορεινή τοποθεσία φέρει το τοπων. στ' Ντούκα του τρόχαλου, ενώ στην Αττική απαντά ο τοπωνυμικός τύπος στο δούκα. Το τοπων. εδώ, κατά τον συλλογέα του, προέρχεται από οικογενειακό επώνυμο. Χαρακτηριστικό για το γένος του τοπων. είναι τα όσα γράφει ο ίδιος⁸ «Κατ' άρχήν τὰ όνόματα ποὺ δηλοῦν τὸν κτήτορα τοῦ χωρίου ἢ τῆς θέσεως ἐξεφέροντο κατὰ γενικὴν, ἔπειτα ὁμῶς μετεβλήθησαν εἰς

6. G. Meyer, Neugriechische Studien 2. 64. Βλ. και Ν. Ανδριώτη, όπου παραπάνω, στη λ. βάλτος.

7. Μ. Φιλήντας, Γλωσσογνωσία και γλωσσογραφία ελληνική 1, 147.

8. Ι. Σαρρής, Τα τοπωνυμικά της Αττικής, στην Αθηνά 40 (1928) 155.

ονομαστικὴν καὶ ἤλλαξαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γένος. Οὐχ ἤττον λέγονται ἔτι τινὰ κατὰ γενικὴν...».

Στο βλαχόφωνο Σέλι Βερμίου υπάρχει το τοπων. στη *doukáta* που χαρακτηρίζεται, όπως και το τοπων. που εξετάζω, από μικροῖσώματα. Πβ. ακόμη και το τοπων. *Λάκκα Ντουκάτη* από τη Μηλιά Πελοποννήσου. Στην Αρωμουν., άλλωστε, έχουμε τη λ. *duca* (= πηγαϊμός, μετάβαση) που είναι θηλυκού γένους.

30. Ρόγκια στα: τοποθεσία. Στο τοπικό ιδίωμα ρουγκίζου δηλώνει καθαρίζω τα χαμόκλαδα, πράγμα που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι παλιά πρέπει να έγιναν εδώ υλοτομήσεις για την εκχέρσωση της γης.

Επειδή τη σχετική βιβλιογραφία με το τοπων. αυτό, που το συναντάμε στη Δ. Μακεδονία, Ἡπειρο, Στερεά και αλλού, τη συγκεντρώνει ο Ν. Κατσάνης⁹, δεν προχωρώ σε λεπτομερή παρουσίαση-ανάλυσή του. «Το τοπωνύμιο Ρόγγι, Ρόγγια — γράφει ο Κατσάνης — και οι συναφείς λέξεις ρογγίζω, ρόγγισμα κ.λπ. προέρχονται, κατὰ τη γνώμη μας, από το λατ. ρήμα *runco-are* που σημαίνει ξεριζώνω χόρτα, εκχερσώνω δάσος για να κάνω χωράφι, καθαρίζω τις καλαμιές και ο,τιδήποτε εμπόδιζε την καλλιέργειά του...».

Στην Αρωμουν. και Ρουμαν. έχουμε αντίστοιχα: *arunghi* και *runce* (= ξεχερσώνω μέρος του δάσους), που προέρχονται από το λατιν. *runceus* του οποίου και διατηρούν το αρχικό /u/, ενώ στην Ελλην. έχουμε /ó/ που το συναντάμε και σε ρομανικά ιδιώματα: *Ronchi*, *Ronco* κ.λπ. Πβ. ακόμη και *roçar* (= «ρογγίζειν» της Πορτογαλικής).

Η λ. ρόγγι δηλώνει το ξεχερσωμένο μέρος, τον καθαρισμένο από χόρτα τόπο.

31. Πελικόμι στου: Παλιά πελεκούσαν εδώ ξυλεία. Στο τοπικό ιδίωμα η λ. πελικανός δηλώνει κάθε τόπο όπου πελεκούνε ξύλα.

Ο τύπος *Πελικόμι* σχηματίστηκε, πιθανόν, κατὰ το τυροκόμι, γεροκόμι κ.τ.ό., οπότε θα πρέπει να δηλώνει το πελέκημα, την επεξεργασία του ξύλου.

32. Βρουμουνέρι στου: τοποθεσία με νερό που μυρίζει άσχημα.

33. Ζυγό στουν: κορυφογραμμή. Η λ. ως τοπων. απαντά στη Μάνη, Καβάλα, Κέρκυρα, Αιτωλία, στ' όρος Λάκμωνα και πιθανόν και αλλού.

34. βέη στ': ορεινή περιοχή στον Κόζιακα.

Το τοπων. σχετίζεται, προφανώς, με κάποιον Τούρκο μπέη.

35. Πιρτούσα στην: τοποθεσία στον Κόζιακα με κρύο νερό. Εδώ υπάρχει σήραγγα απ' όπου περνάει νερό. Από σχισμένο βράχο μια τοποθεσία στο Γαρδίκι Τζουμέρκων πήρε την ονομασία *Περτούσα*. Στη Βωβούσα Ζαγορίου συναντάμε το τοπων. *Πιτρούμσα* σε πετρώδη χαράδρα.

Οι τύποι *Πιρτούσα* και *Περτούσα* είναι «αρχαϊκοί», διατηρούν τη λατινική

9. Ν. Κατσάνης, όπου παραπάνω, 117-124.

τους μορφή (*pertusa*) και όχι την αρωμουνική (*pitrumsa*), όπως συμβαίνει με τον τύπο Πιτρούμσα από τη βλαχόφωνη Βωβούσα.

Το ρήμα της Λατιν. που δίνει τον τύπο μετοχής *pertusa* είναι το *pertundo-pertusi - pertusum - pertundere* (= διατρυπώ), ενώ ο αντίστοιχος τύπος *pitrumsa*¹⁰ παράγεται από το αρωμουν. ρήμα *pitrundu - pitrumzu - pitrum-su* ή *pitrumtu - pitrundire* (= διατρυπώ). Η *pertusa* και *pitrumsa*, λοιπόν, δηλώνουν το διατρυπημένο μέρος στην περίπτωση των τοπωνυμίων μας. Πβ. ακόμη και το ουσιαστικό της Λατιν. *pertusura* (= διάτρηση).

Ο τύπος *Περτούσα* από το *Γαρδίκι* είναι πιο συντηρητικός ως προς τον τύπο *Πιρτούσα* από την Πιάλεια, διότι διατηρεί το αρχικό /e/ αντί /i/, όπως θα έπρεπε να είναι, αν ακολουθούσε τη χαρακτηριστική κώφωση της Αρωμουνικής, ιδίωμα της οποίας μιλούν οι Γαρδικιώτες. Η λ. *περτούζα* ως προσηγορικό δηλώνει το κτιστό κάθισμα στις αυλές των σπιτιών στο ιδίωμα της Χίου.

Δύση

36. Καναλάκια στα: τοποθεσία με βρύση. Η λ. *καναλάκι* είναι υποκοριστικό της λ. *κάναλος* <κανάλικ μεταγεν. κανάλιον <λατιν. *canalis* (= οχετός).

Τον τύπο *κάναλος* συναντάμε σε πολλά μέρη ως τοπωνύμιο ('Ανδρος, Εύβ. 'Ηπειρ. Θεσσαλ. Μακεδ. Στερεά και αλλού). Ως προσηγορικό δηλώνει την πρόχειρη βρύση από φλούδα κορμού δέντρου (πεύκου, έλατου κ.λπ.) ή τον κοντό μεταλλικό σωλήνα που βάζουν σε μια πηγή για να διευκολύνονται όσοι πίνουν το νερό της. Έχει ακόμη την έννοια της «κοπάνας», ξύλινης — κυρίως από κορμό δέντρου — δεξαμενής νερού για τα ζώα. Δηλώνει, επίσης, την «καρούτα», τον υδραγωγό σωλήνα της φτερωτής του μύλου. Οι παραπάνω σημασίες απαντούν κυρίως σε ιδιώματα της Θεσσαλίας και της Στερεάς, ενώ η σημασία του κρουνού είναι ευρύτερης γλωσσογεωγραφικής έκτασης και αυτήν αποδίδει, πιστεύω, το εξεταζόμενο τοπωνύμιό μας. Στην Εύβοια, τη Σάμο και τα Κυκλαδονήσια δηλώνει και την έννοια του σωλήνα αποχέτευσης των νερών της βροχής από την ταράτσα. Στο Γαλικιάνο, πάλι, της Καλαβρίας με τον τύπο *κάν-ναλο* εννοούν την πηγή.

Η λ. *κάναλος* ως τοπων. παρουσιάζει τους ακόλουθους τύπους στη γεωγραφική της κατανομή: στον *Κάναλο* Εύβοια (Κληματάρι, Λάκκα, Οξύλιθος, Πασάς), 'Ηπειρ. (Ραδοβύζι), Βόλος, Κέρκ. (Ξιναράδες), Πελοπν. (Βραχναίικα, Δυρράχι, Λογκά, Μανιάκι, Γαργαλιάνοι και αλλού), Ύαρά, στον *Κάναλο* Εύβοια (Λιχάς), Θεσσαλ. (Βουλγαρινή), Φθιώτιδα, στα *Καναλάκια* Στερεά,

10. Α. Μπουσμπούκης, Το ρήμα της Αρωμουνικής, Αθήνα 1982, 175, όπου ο σχηματισμός της μετοχής των ρημάτων της γ' συζυγίας.

στους Κανάλους Εύβοια (Βίταλο), Πελοπν. (Λάμαρι), Αιτωλία, στους Κανάλους Άνδρος (Κόρθι), στα Κανάλια Καστοριά, στ'ς Κανάλοι ή σ' Κανάλοι Θεσσαλ. (Κρυόβρυση), στην Κάναλη Ήπειρ. (Ζίτσα), στις Κάναλες Μονή Παναγίας Θεσπρωτίας, στον Κάναλο Πελοπν. (Κερπινή), στον Κάλανο Αιτωλ. (Κουσσένα, Πλάτανος, Χρυσοβίτσα και αλλού), στ'ς Καλάν'ς Αιτωλ. (Προυσός).

37. Πυργάκου στον: το ψηλότερο ορεινό σημείο της περιοχής. Σε ράχες ή κορυφές βουνών οι βοσκοί συνηθίζουν να ορθώνουν λιθοσωρούς σε σχήμα πύργου. Πολλές φορές, όμως, συναντούμε και τιμεντόκτιστες στήλες στα παραπάνω σημεία, που τα στήνει η στρατιωτική τοπογραφική υπηρεσία. Γενικά αυτά τα κατασκευάσματα ο λαός τα λέει πύργους.

38. Παλούκι στον: κορυφή τόσο αιχμηρή, που θυμίζει παλούκι.

39. Τρανά ελάτια στα: τοποθεσία με χαρακτηριστικό της γνώρισμα τα μεγάλα έλατα.

40. βούνη στη: χοάνη διαμορφωμένη ανάμεσα από βουνά.

Το τοπων. φαίνεται να έχει σχέση με το επίθ. *buñá* (= καλή) της Αρωμουνικής. Το ίδιο τοπων. (στ' βούνη) το συναντάμε και στην Ήπειρ. (Ελληνικό, Χουλιαράδες και Πηγάδι) και υπό τους τύπους: στη βούνα (ενν. πηγάδι, που στην Αρωμουν. είναι θηλ. γένους: *riγάδα*) στο Ήρολίβαδο Βερμίου και στον βούνου (ενν. μαχαλά, συνοικία Σιάτιστας Κοζάνης). Πολύ πιθανό, με τη λ. μπούνη ως τοπων. να δηλώνεται κάποια τοποθεσία «καλή», κάποια «καλή» πηγή κ.τ.ό.

41. Πικρόλακκισ στ'ς: τοποθεσία με λάκκες όπου φυτρώνουν δηλητηριώδη βότανα, πράγμα που έδωσε την αφορμή να δημιουργηθεί αυτό το τοπωνύμιο.

42. Καψαλό στον: μέρος εντελώς σπανό, που εντυπωσιάζει με την έλλειψη βλάστησης μέσα σ' ένα κατάφυτο τοπίο που το πλαισιώνει.

Το τοπων. έχει σχέση με τη λ. *καπαλός* (= πυρκαγιά Αρκοχώρι Ημαθίας).

43. Τούρλα στην: τοποθεσία με πέτρινους στρογγυλούς λόφους.

Η λ. τούρλα δηλώνει τη μυτερή κορυφή στη νέα ελληνική, ενώ στο ιδίωμα της Ήμβρου δηλώνει τον υψωμένο σαν τρούλο τόπο. Στα ιδιώματα Πελοποννήσου, Άρνας, Ζελίνας και Μονεμβασίας η τούρλα ή κουκούλι δηλώνουν τον τρούλο, δηλ. τη θολωτή σκεπή του ασβεστοκάμινου. Η λ. τούρλα είναι μεσαιωνική και προέρχεται από τη μεταγενέστερη τρούλα, όπου δήλωνε: 1. το κύπελο, την κούπα, 2. τον θόλο της εκκλησίας, τον τρούλο.

Η λ. υπάρχει και στη Ρουμαν. υπό τον τύπο *turlá* (= τρούλος εκκλησίας) που οι Ρουμάνοι λεξικογράφοι τον ανάγουν στην Ελληνική, η οποία την παρέλαβε από το λατιν. *trulla* (= κουτάλα).

Τη λ. ως τοπων. τη συναντάμε παντού υπό τον ίδιο τύπο (Τούρλα) στην:

Ήπειρο (Ραδοβύζι, Φιλιάτες), Μακεδ. (Μικρό Σούλι, Σταυρός), Πάρο, Συκιά Λακωνίας, Στερελλ. (Αχυρά, Φθιώτιδα και Φωκίδα).

44. Γ κ ο ύ ρ α στη: Μια μεγάλη πηγή βγαίνει εδώ από βράχο και πιστεύω ότι αυτή είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής που έδωσε την ονομασία της και όχι ο βράχος, μια και ο ευρύτερος χώρος έχει αρκετά βράχια.

Το τοπων. φαίνεται να έχει σχέση με την αλβαν. λ. *gurrë* (= πηγή που βγαίνει από βράχο) ή με την αρωμουν. *gurâ*, που πέραν της σημασίας του στόματος στο ιδίωμα των βλαχοφώνων της ορεινής Καλαμπάκας δηλώνει και την πηγή. Έτσι, στην Αρωμουν. το ρήμα *gurlédzu* ή *gurédzu* (= σφίζω βγαίνοντας από κάπου) λέγεται για τη μεγάλη ποσότητα νερού που τρέχει από το στόμιο ενός κρουνού, σωλήνα κ.τ.ό. Κατά τον T. Parahagi παράγεται από το *gura* > *gur-édzu* (= εκστομίζω το νερό). Η λ. *gurâ* (= στόμα) της Αρωμουν. προέρχεται από το λατιν. *gula* (= στόμα, λαιμός, οισοφάγος).

45. Κ α ρ υ ά στην: τοποθεσία που πήρε την ονομασία από την ύπαρξη εκεί σε παλιότερους χρόνους μιας καρυδιάς. Το φυτόνυμο αυτό τοπων. ανάγεται στον αρχαίο τύπο της «καρύας». Η Καρύα η βασιλική (*Juglans regia*) απαντά και σε τοπωνύμια κατά την αρχαιότητα: Καρύαι στην Αρκαδία ήταν τ' όνομα ενός χωριού κατά τόν Πausανία¹¹ και Καρύα ενός άλλου χωριού της Λακωνίας κατά τον Θεόφραστο¹².

Η διάδοση του τοπων. είναι πολύ μεγάλη¹³.

46. Α γ ν ά ν τ ι ο υ στου: τοποθεσία με πολύ «αγνάντι» (= ανοιχτό ορίζοντα).

Η λ. ως ουσ. υπάρχει σε ιδιώματα βορείου φωνηεντισμού υπό τον τύπο *αγνάντιου* (= τόπος που προσφέρει τη δυνατότητα μεγάλης θέας, περίοπτη θέση). Οι τύποι *αγνάντι* και *αγνάντιου* προέρχονται από το επίρρ. *αγνάντια*.

Κατά τον Ανδριώτη¹⁴ το επίρρ. *αγνάντια* (= απέναντι) προέκυψε από τη συνεκφορά: *Τα εναντία* > **ταϊνάντια* > **ταϊνάντια* > τ' *αγνάντια*. Ο ίδιος θεωρεί λιγότερο πιθανή την παραγωγή από το *εκναντία*¹⁵.

47. Α λ β ί ν α στην: Ένας ψηλός βράχος, ξεκομμένος, χρησίμευε παλιά σα ρολόγι με το μέγεθος και τη θέση της σκιάς που έριχνε, ανάλογα με την ώρα της ημέρας. Υπάρχουν, επίσης, εδώ τα ερείπια μεσαιωνικού κάστρου.

Στο τοπων. διατηρείται ο «αρχαϊκός» τύπος, που διαμορφώθηκε κατά την περίοδο εξάπλωσης της λαϊκής λατινικής, όπως μας δείχνουν τα πανομοιότυπα:

11. 3, 10, 7.

12. Η πληροφορία από τον Στέφανο Βυζάντιο.

13. Βλ. Α. Αφρουδάκη, Από το τοπωνυμικό της ΒΔ Γορτυνίας, στο Λεξικογραφικό Δελτίο 14 (1982), 199, όπου αξιοπρόσεκτη παράθεση σχετικών τοπωνυμίων.

14. Ν. Ανδριώτης, όπου παραπάνω, στη λ. *αγνάντια*.

15. P. Kretschmer, Lesb. Dial. 174.

albină (= μέλισσα) της Ρουμαν. και *albina* (= κυψέλη) της Ραιτορομανικής¹⁶.

Μιλάμε για «αρχαϊκόν» τύπο, γιατί η Αρωμουν. που θα μπορούσε να δώσει ένα τέτοιο τοπων. έχει προ πολλού εμφανίσει την τάση καθολικής τροπής των χειλικών σε ουρανικά¹⁷, όταν τα πρώτα ακολουθούνται από τα φωνήεντα [i] και [e]: *vespa* > *yeáspe* (= σφήκα), *ficus* > *hieu* (= συκιά), *bene* > *ghine* (= καλά), *albina* > *alghină* (= μέλισσα) κ.λπ.

Η ουράνωση των χειλικών συνιστά τη μεγαλύτερη ιδιομορφία του συμφωνικού συστήματος της Αρωμουν. και τη διαφοροποιεί από τα ιστρορουμανικά, τα μογλενίτικα και τα δακορουμανικά, όπου το φαινόμενο δεν παρουσιάζεται καθόλου ή μόνο σποραδικά. Ο Capidan¹⁸ θεωρεί το φαινόμενο της ουράνωσης αρχαιότερο του 10ου αιών. και φέρει σαν επιχείρημα το όνομα «Τζιντζιλούκης» που αναφέρει ο Μιχαήλ Ακομινάτος το 1156. Το όνομα αυτό ο Capidan το ερμηνεύει ως: πέντε λύκοι της Αρωμουν.: *tsintsi luki* αντί *lupi* όπως θα έπρεπε να προφέρεται και να γράφεται εάν δεν είχε μεσολαβήσει η ουράνωση (p → k). Την άποψή του ο ίδιος ερευνητής την στηρίζει ακόμη και στην έλλειψη ενδιάμεσης μορφής ουράνωσης στην Αρωμουνική, όπως: *hgi*, *pkî*.

Από την ίδια ρίζα με το τοπων. *Αλβίνα* είναι και το *Alghinăroásă* (< *alghinăru* (= μελισσάς + —οásă), τοπων. στη Βάλια - Κάλδα της Πίνδου.

Αν λοιπόν το τοπων. *Αλβίνα* είχε καθιερωθεί από πληθυσμό που μιλούσε την Αρωμουν. όπως διαμορφώθηκε εδώ και αρκετούς αιώνες, έπρεπε να έχει τη μορφή *Αλγίνα*, όπως ακριβώς λέγει τη μέλισσα και το μελίσι η λατινογενής αυτή γλώσσα. Μας επιτρέπεται, λοιπόν, να θεωρήσουμε ότι το τοπων. αυτό έχει επικρατήσει, ως έχει, από την περίοδο της λαϊκής λατινικής ή τουλάχιστον από την εποχή πριν η ουράνωση των χειλικών απλωθεί καθολικά στην Αρωμουνική.

Βλέπουμε εδώ ότι η λ. *alvina/albina* (= κυψέλη) της λαϊκής λατινικής παγιώθηκε στο τοπων. της περιοχής αυτής του Κόζιακα, ο οποίος αποτελεί φυσική προέκταση της Πίνδου.

Η λ. διασώζεται μόνο στα νεολατινικά της Βαλκανικής (*alghină* Αρωμουν. και *albină* Ρουμαν. και Μογλενίτικης), στη Ραιτορομανική (*albina*) και στην Αλβαν. (*bletë* = μέλισσα, μελίσι).

48. Μανουλαίικου στου: τοποθεσία που πήρε την ονομασία από

16. C. Tagliavini, στο Omagiu lui R. Ortiz, București 1968, 185.

17. Βλ. A. Rosetti, Istoria limbii române, București 1968, 400-403, N. Sarmandu, Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea, București, 1972, 67-89, C. Tagliavini, Le origini delle lingue neolatine, Bologna, 1964, 6, Α. Λαζάρου, Η Αρωμουνική και αι μετά της Ελληνικής σχέσεις αυτής, Αθήνα 1975, 186-188 και Ν. Κατσάνη, Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλάχικα, Θεσσαλονίκη 1977, 80 κελ.

18. Th. Capidan, Aromânii, dialectul aromân, București 1932, 142, 310.

το επώνυμο κάποιου ιδιοκτήτη. Η κατάλ. -αίικος απαντά συχνά σε τοπων. της Πελοποννήσου: *Μαζαίικα*, *Κατσουλαίικα*, *Βραχναίικα*, *Γαλιναίικα* κ.λπ.

49. *βριτσούργια* στα: χοάνες, «χούνες» όπως τις λέει ο λαός τις εδαφολογικές αυτές διαμορφώσεις, και δάση από καστανιές συνθέτουν τα χαρακτηριστικά αυτής της τοποθεσίας. Το τοπων. όμως φαίνεται να προήλθε από το αρωμουν. *bróstu*, *bróztu*, *bruštürá* (πληθ. *bruštüri*) *bróšturu* και *brüštiru* (= ποώδες φυτό με φύλλα μεγάλα και πλατιά με πορφυρόχρωμα ή βιολετί λουλούδια, που χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική. Επιστημονικά λέγεται *Lappa* και στην κοινή άλισμα. Στη Ρουμαν. απαντά ο τύπος *brusture* που δηλώνει το ίδιο φυτό. Η λ. κατά τον Τ. Parahagi ετυμολογείται από το παλαιοσλαβ. *brozti* και βουλγ. *brozdu* (= ερυθρόδανο, κοινώς ριζάρι). Στην Αρωμουν. άλλωστε οι τύποι *bróstu* και *bróztu* δηλώνουν την κόκκινη ρίζα ενός φυτού που το χρησιμοποιούν στη βαφή, δηλώνουν ακόμη το φυτό *Lappa*.

Το φυτώνυμο που πήρε τη μορφή **βριτσούρι* - πληθ. *βριτσούργια* στο εξεταζόμενο τοπων. σχημάτισε το *τδ* αντί *δτ* κατά τα: *τύπος* < *στύπος*, *τσουπωτός* < *στουπωτός*, *Τσέφος* < *Στέφος*, *Τσέλιος* < *Στέλιος* κ.τ.ό., ενώ η τροπή του /u/ σε /i/ (u → i) έγινε κατ' ανομοίωση, όπως ακριβώς στο τοπικό ιδίωμα η *βουζουκρανιά* γίνεται *βιζουκρανιά*.

50. *Χρυσ'κούση* στον: περιοχή με πηγές, όπου σε κοντινή σπηλιά στα χρόνια της τουρκοκρατίας κατέφυγε ένας χρυσοχόος κ' έστησε 'κεί μέσα το εργαστήρι του.

Το τοπων. προέρχεται από τη λ. *χρυσικός* (= χρυσοχόος) και την υποκοριστική κατάληξη -ούσης: *χρυσικούσης*, δηλ. ο μικρός χρυσοχόος.

Η λ. *χρυσικός* απαντά στην Ήπειρ. Μακεδ. Θεσσαλ. Στερεά, Πελοπν. και στα Εφτάνησα. Σε ιδιώματα βορείου φωνηεντισμού απαντά και με τους τύπους: *χρυσ'κός*, *χρυσ'κός* και *χ'δ'κός*. Μερικές φορές η λ. αυτή έχει και την έννοια του πλανώδιου χρυσοχόου στην Καστοριά και πιθανόν και αλλού.

Η λ. *χρυσικός* απαντά και ως τοπωνύμιο: *Κυρά του Χρυσικού Κέρκυρα*, *στου Χρυσικού Πελοπν.* (Αράχοβα, Τριφυλία και Κίτα) *Ράχη του Χρυσικού Αργοστόλι*.

51. *Τσάπούλια* στα: μέρος πετρωτό με αγριογορτσιές και ιδεώδης γιδοβοσκότοπος.

Η προέλευση του τοπων. πρέπει ν' αναζητηθεί, νομίζω, στη λ. *ἄρμ* (= τράγος) της Αρωμουν., της οποίας το υποκοριστικό είναι *ἄρπλι* (= τραγάκι) ή *ἄρικι*, ενώ στην Ελλην. θα μπορούσε κάλλιστα να είναι **τσαπούλι* κατά τα: *λυκούλι*, *παιδούλι*, *μοσχαραούλι* κ.τ.ό. Όστε ο τύπος *τσαπούλια* αρχικά θα είχε τη σημασία των μικρών τράγων, που ο λαός τα λέει *βετούλια* (= κατσίκια άνω του ενός έτους) και που προέρχεται κι αυτό από το αρωμουν. *vitil'iu* < λατιν. *vitulus*.

Η λ. τσάπος (= τράγος) μερικών ιδιωμάτων του ηπειρωτικού ελλαδικού χώρου ακούγεται και σ' επιφωνήματα όταν οδηγούν τα γίδια: τσαπ-τσαπ. 'Αλλωστε, τσαπούλ(ι)κια ή τρα(γ)ούδια σε ιδιώματα των Χασίων λένε τη γίδα με κέρατα που θυμίζουν τα κέρατα του τσάπου-τράγου. Η λ. τσαπούλης στο ιδίωμα Δεσκάτης Γρεβενών δηλώνει το βόδι με ανοιχτά και μεγάλα κέρατα, ενώ στην ίδια περιοχή έχουμε και το τοπων. στ' *Ράχη τ' Τσαπούλη*.

Κατά το λεξικό του T. Parahagi η λ. *țaru* ανάγεται ετυμολογικά στο ιλλυρικό *zarr*. Πβ. και τα: *đarēs* της Ιρανικής, *car*, *čar* και *šqar* της Αλβαν. και *car* της Σλαβικής.

Οι ιδιοματικοί τύποι: *τσιπίτσι*, *τσιπί* και *τσαπίτθ'* απαντούν αντίστοιχα στην Α. Ρωμυλία (Μικρό Μοναστήρι) Καππαδοκία (Δίλα) και Πόντο.

52. Μιζοϋτά στον: μεγάλη πεδιάδα-λιβάδι που κατέχει έκταση 70 στρεμμάτων και θυμίζει αεροδρόμιο.

Το τοπων. θα μπορούσε να προέρχεται από το ρήμα *μίζω* και την παραγωγική κατάληξη -ωτός: *μίζωτός > *μίζουτός > μίζουτάς.

Η σημασία της λ. *μίζουτάς* παραμένει άγνωστη και διαφωτίζεται μερικώς από το ρήμα *μίζω* που το συναντάμε σ' αίνιγμα στα ιδιώματα της Σκύρου και της Φιλιππούπολης:

Σχίζω, μίζω (= μοιράζω) τον κορμό
βρίσκω νύφη και γαμπρό

.....

(ενν. το καρύδι)

Στον Du Cange όμως *μίζειν* δηλώνει το «αλείφειν».

Βορράς

53. Μαντάσι στον: περιοχή ορεινή. Το τοπων. έχει σχέση με το επώνυμο *Μαντάς* (κτουρκ. *manda* = βουβάλι) που ως παρωνύμιο δηλώνει τον ρωμαλέο, το δυνατό σα βουβάλι.

Πιθανόν, όμως, ο τύπος *Μαντάσι* να σχετίζεται με τα *μαδασώνου* (= φέρνω τα μαντάτα, την είδηση Δήμνος) και *μαντασούρης* (= αγγελιοφόρος Κεφαλληνία). Αλλά κι αν ακόμη μια παρόμοια αναγωγή ανταποκρινόταν στα πράγματα, ωστόσο η ακριβή σημασία της λ. *μαντάσι* παραμένει άγνωστη.

54. Γάβροϋ στον: τοποθεσία όπου παλιά υπήρχε γάβρος (= δέντρο που μοιάζει με τη φτελιά, αλλά με κάπως μικρότερα φύλλα, είναι η Ζυγία η δίξιφος (*Carpinus duinensis*). Κατά τον G. Meyer παράγεται από το σλάβ. *gabru* < *grabru*. Ο T. Parahagi, πάλι, ανάγει τον τύπο *γάνγυ* της Αρωμουν. στο ελλην. γάβρος, ενώ τους τύπους *gaberu* και *gāngy* ανάγει αντίστοιχα στους τύπους *gaberu* και *gabur* της Βουλγαρικής.

Να σημειωθεί ότι στην Αρωμουν. υπάρχει παράλληλα και ο λατιν. τύπος *cārpīnu* για τη δήλωση του ίδιου δέντρου.

Ο Σ. Ψάλτης¹⁹ ανάγει τη λ. στο μεταγενέστερο γράβιον (= πυρσός από πουρνάρι ή έλατο).

Γάβρος, Γράβους, Γιάβρος, Γαβράκια (τα), Γαβριάδ' (του), Γάβρο (το), Γαβριά (τα), Γαβριάς (ο), Γαβριά (η) και Γραβιά (η) είναι τύποι²⁰ της λ. που απαντά σε πολλά μέρη (Ήπειρ. Μακεδ. Θεσσαλ. Στερεά και Πελοπόννησο).

55. Α γ ρ ι ο υ κ α σ τ α ν ι ά στην: τοποθεσία που το τοπωνύμιό της δε μας είναι γνωστό αν το πήρε από την έννοια της άγριας ποικιλίας της κοινής καστανιάς (*Castanea vulgaris* ή *sativa*) ή από την Ιπποκαστανέα την Κοινή (*Aesculus hippocastanum*) της τάξης των σαπινδωδών (*sapindaceae*) της οποίας ο καρπός μοιάζει προς το κάστανο και αποτελεί τροφή για τα ζώα. Τό τελευταίο είδος αγριουκαστανιάς απαντά ως προσηγορικό (αγριουκαστανιά) στ' Άγραφα, την Ευρυτανία και τη Φθιώτιδα.

56. Κ ο υ κ κ ι ν ο υ σ τ έ φ α ν ο υ στου: βράχος εκτεταμένος και κόκκινος σημειώνει το χαρακτηριστικό γνώρισμα του τοπίου. Η λ. που δηλώνει το τοπων. είναι σύνθετη από το επίθ. κόκκινος και το ουσ. στεφάνι, που σε μερικά ιδιώματα έχει, μεταξύ των άλλων, και την έννοια, όπως εδώ, του συνεχόμενου βράχου ή βράχων που με το ύψος και τη διάταξή τους δίνουν την εντύπωση... στεφανιού.

57. Π α λ ι ό κ α σ τ ρ ο υ στου: Υπάρχουν τα ερείπια παλαιού κάστρου, βυζαντινού (;). Στο μέρος αυτό υποθέτουν ότι βρισκόταν ένα ασκληπιείο.

Η λ. ως τοπων. υπάρχει σε πολλά μέρη της Ελλάδας.

58. β ο υ κ ρ ά σ α στη: τοποθεσία με βρύση. Πιστεύω ότι το τοπων. θα μπορούσε να το δώσει η Αλβαν. με τις λ. *bukurósh-e* (= όμορφος-η) ή *bukurezë* (= λαμπυρίδα, κολοφωτιά): *bukuróshe* > *μπουκουρόσα > *μπουκ'ρόσα > *μπουκ'ράσα ή *bukurezë* > *μπουκουρέζα > *μπουκουρέσα > *μπουκ'ρέσα > *μπουκ'ράσα. Πβ. ακόμη και το ρουμάν. *bucuroasa* (= χαρούμενη).

59. Λ α μ ν ι στου: ράχη που μοιάζει με «λαμνί» (= σιτοσωρός).

Η λ. προέρχεται από το λαμνίον που είναι υποκοριστικό του μεταγενέστερου λάμνα <λατιν. *lamna* (= ελασμάτιο, μικρό πέταλο).

60. Π α τ' λ ι έ ς στ'ς: Στο τοπικό ιδίωμα με τη λ. «πατ'λιά» εννοούν τη συστάδα θάμνων.

Με τη λ. πατουλιά, της οποίας σε ιδιώματα βορείου φωνηεντισμού έχουμε τύπο πατ'λιά, δηλώνεται: 1) το μικρό κομμάτι γης Κρήτη (Ανατολή, όπου τύπος πατσουλιά) Μακεδ. (Βροντού, Δεσκάτη, Κοζάνη) Πελοπν. (Ανώγεια, Ξη-

19. Σ. Ψάλτης, Ετυμολογικά και σημασιολογικά, στην Αθηνά, 26 (1914), στο Λεξικογραφικό Αρχείο, 55-58.

20. Βλ. Α. Αφρουδάκη, όπρω παραπάνω, 197, μ' εκτενή πίνακα της λ. ως τοπωνύμιου κατά περιοχή.

ροκάμπι, Τρίκαλα) β) το μικρό ίσωμα σε πλαγιά Μακεδ. (Μεταξιάς) γ) το ξέφωτο σε δάσος Θεσσ. (Πήλιο) Πελοπν. (Λάστα) δ) το ξέφωτο ανάμεσα από θάμνους Εύβοια (Αιδηψός) Μακεδ. (Μεταξιάς) 2) ο φράχτης, η φυσική αιμασιά από βάτους και άλλους αγκαθωτούς θάμνους Ήπειρ. (Κοκκινιά) 3) το άγριο κλήμα Μακεδ. (Νάουσ.) Πελοπν. (Γορτυνία) 4) ο θάμνος στην άκρη του δάσους Ήπειρ. (Πλατανούσα). 5) η τσαπουρνιά (*Prunus spinosa*) Θεσσαλ. (Αρματολικό) 6) η αγριαπιδιά Στερελλ. (Σιβίστα, όπου τύπος πατιλιά, 7) ο θάμνος Κράταιγος η οξυάκανθα (*Crataegus oxyacantha*) Θεσσαλ. (Βαθύρρεμα, Μεσοχώρι και Μυρόφυλλο) 8) τα ξηραμένα βλαστάρια από κλήμα που τα χρησιμοποιούν σαν τροφή των οικόσιτων αιγοπροβάτων κατά το χειμώνα Πελοπν. (Ηλεία) 9) το μονοπάτι, η γιδόστρατα Μακεδ. (Δαμασκηνιά, όπου τύποι πατ'λιά ή πατέκα), 10) η πυκνή συστάδα θάμων, ο θάμνος γενικά Α. Ρουμελία, Εύβοια (Αγία Άννα, Αιδηψός) Ήπειρ. (Δωδώνη, Κουκούλι και αλλού) Θεσσαλ. (Μηλιές, Μοσχάτο) Θράκη (Λιμνίσκη) Μακεδ. (Βλάστη, Γρεβενά, Δεσκάτη, Εράτυρα και αλλού) Πελοπν. (Βλαχοκερασιά, Γορτυνία, Καλάβρυτα, Κορινθία και αλλού) Στερελλ. (Αχυρά, Γαλαξίδι, Ευρυτανία, Λεπενού όπου και τύπος πατούλι, Φθιώτιδα και αλλού), 11) το κρησφύγετο θηραμάτων μέσα στους θάμνους Εύβοια (Αγία Άννα) Ήπειρ. (Ιωάννινα) Θεσσαλ. (Πήλιο) Στερελλ. (Φθιώτιδα) 12) η πατημασιά, το ίχνος ποδιού ανθρώπου ή ζώου Μακεδ. (Βέροια, Βρία, Γιδάς, Καταφύγι, Κοζάνη, Κολινδρός, Σιάτιστα), Νάξος, όπου τύπος *badouliá*.

Η λ. ως τοπων. απαντά υπό τους τύπους: *Πατουλιά* Θεσσαλ. Πελοπν. (Λαγκάδα, Τριφυλία) *Πατουλιές* Πελοπν. (Πόθου, Τριφυλία) στ' *Λαφαζάνη πατ'λιά* Μακεδ. *Πατ'λιές* Εύβοια (Αιδηψός) Στερελλ. (Κολάκα) *Μπατ'λιές* Ήπειρ. (Κούρεντα).

Στην Αρωμουν. οι τύποι *rátul'iu*, *rítul'iu*, *ritul'iu*, *rátul'eáiu* και *rátul'eáiu* δηλώνουν τον περιφραγμένο μικρό χώρο, όπου βάζουν λίγα αρνοκάτσικα, δηλ. τον μικρό «τσάρκο», την συστάδα θάμων, το κρησφύγετο μέσα στα χαμόκλαδα. Από τους πιο πάνω τύπους οι δύο τελευταίοι, θηλυκού γένους, προέρχονται από την ελλην. πατουλιά. Αξιοσημείωτος είναι και ο τύπος *rítul'iu* (= κρεβατίνα κληματαριάς) που κατέγραψα από το ιδίωμα της Καλομοίρας νομού Τρικάλων.

Ο Τ. Parahagi παράγει τον τύπο *rátul'iu* από το *pat^l + -ul'iu*. Ο τύπος *ratulus* της Λατιν. θα μπορούσε να δώσει τις λ. πατουλιά και *rátul'iu*, πλην όμως η σημασία του (ανοιχτός κ' εκτεταμένος τόπος) μας απομακρύνει από μια τέτοια αναγωγή. Εκτός εάν δεχτούμε ότι αρχικά στα ελλην. ιδιώματα και στην Αρωμουν. δήλωνε το ξέφωτο, τον ανοιχτό χώρο μέσα στη συστάδα των θάμων, απ' όπου με τη συνεκδοχή αργότερα κατέληξε να δηλώνει και τους θάμνους που περιβάλλουν τον χώρο αυτό. Η δήλωση, όμως, της έννοιας των

φυτών επέβαλε και την αλλαγή γένους στα ελλην. ιδιώματα: πατούλι → πατουλιά.

Ομόριζο με τα *patu* (= πάτος, κρεβάτι) - *rátul'iu* πρέπει να είναι και το ασημείωτο ρήμα *rítu-ésku* (= ξανοίγω, χαλαρώνω) του αρωμουν. ιδιώματος από τη Βέροια: *Alátlu aéstu nu s-adári rítì bunì, rítueásti* (= το ζυμάρι αυτό δε γίνεται καλή πίτα, ξανοίγει - χαλαρώνει).

Πβ. ακόμη το *patio* (= αυλή) της Πορτογαλικής και τον τύπο πατούλι (= 1. το μικρό υπόγειο του σπιτιού στη Δεσκάτη Γρεβενών, 2. το ακαλλιέργητο μέρος του χωραφιού στη Βροντού Πιερίας και 3. το πολύ πυκνό δάσος στο Ρυάκι Πιερίας). Βλ., τέλος, και τον τύπο πατούλιν (= 1. τουλούπα μαλλιού, 2. νιφάδα χιονιού) της ποντιακής διαλέκτου, που το ετυμολογούν από το *patul* (= δράγμα λαναρισμένου μαλλιού) της Τουρκικής.

61. Σ ο υ φ λ ι ρ ή στη: τοποθεσία με σουβλερή κορυφή, που καθιστά αυτονόητη την προέλευση του τοπωνύμιου αυτού.

Το επίθ. σουβλερός προέκυψε από το ουσ. σούβλα (<μεσαιων. σούβλα < λατιν. *subula* = αιχμηρό όργανο) και την παραγωγική κατάλ. -ερός: μύτη-μυτερός, αγκάθι - αγκαθερός κ.τ.ό.

Το επίθ. σουβλερός απαντά σε ιδιώματα και υπό τους τύπους: σουφλιρός Θεσσαλ. (Άμπελος), Ήπειρ. (Πράμαντα), ιδίωμα Σαρακατσαναίων και αλλού, σουγλερός Πελοπν. (Γορτυνία), σουγλιρός Μακεδ. (Βόιον), σουγκλιρός Μακεδ. (Δρυμός) κ.λπ.

62. Τ ὀ τ ὀ σ ο υ ρ α στην: Χαμηλοί λόφοι συνιστούν εδώ το βασικό γνώρισμα της θέσης αυτής.

Το τοπων. όμως φαίνεται ότι σχετίζεται με τα: *éiuéiuru* (=μουρμουρίζω) της Αρωμουν. *ziczuras* (= μουρμουρίζω) της Αλβαν και *éuéur* (= πηγή, βρύση) της Βουλγαρικής. Αντίστοιχο ρήμα στη Ρουμαν. είναι το *șopti*. Πβ. τοπων. Τσουτσούρα στη Θάσο, για την οποία ο συλλέκτης σημειώνει ότι το τοπων. προέρχεται «από του ήχου ρέοντος ύδατος».

Η λ. τδότηουρα στη σημασία της πηγής, πιθανώς, προήλθε συνεκδοχικά από την έννοια του μούρμουρου, του ψίθουρου που παράγεται με τον ήχο της ανάβρας. Πβ. τα αντίστοιχα: *șoptu* (= βρύση και κάνουλα βρύσης στην ύπαιθρο Αρωμουν.), *șipot* (= κάνουλα πηγής - βρύσης Βουλγαρ.) και *șipûtû* (= μούρμουρο Σλαβ.) *șopot* (= ελαφρός θόρυβος, θρόισμα, μούρμουρο τρεχούμενων νερών Ρουμαν.). Στην Κρήτη έχουμε το ρήμα τσουτσουρίζω (= ψιθυρίζω).

Στην Αιτωλία τσούτσουρους είναι ο μικρός πύργος που οι βοσκοί ορθώνουν σε κορυφές βουνών και κάθε πύργος, τσούτσουρος στο ιδίωμα Πλατανούσας Ηπείρου σημαίνει τον σωρό και τσουτσουρίζω (= ορθώνομαι, αυξάνομαι) στο Κουκούλι Ηπείρου.

Μια αναγωγή στη λ. τσούτσουρος με τη σημασία του πύργου-λιθοσωρού στην περίπτωση του τοπων. που εξετάζουμε φαίνεται να μην είναι άσχετη με την πραγματική ετυμολόγηση της λέξης.

Ο τύπος τσούτσουρος σχετίζεται με τα: *éiúvilá* (= λοφίο, τσουλούφι) της Βουλγ. και *éiúvilá* (= κορυφή γενικά, λοφίο) της Αρωμουνικής. Οι τύποι αυτοί ανάγονται στο λατιν. *tutulus* (= κορυφή, λοφίο, το ψηλότερο σημείο μιας πόλης).

Πβ. ωστόσο και τα: *tùtolo* (= στέλεχος ρόκας καλαμποκιού, ρόκα) της Ιταλ., *tutur* (= λειρί ή λοφίο πτηνών) της Βασκικής, *τιουτιούλα* (= 1. ευθυτενές στέλεχος του κρεμμυδιού που φέρει στην κορυφή του τη φούντα με τον σπόρο του φυτού Δεσκάτη Γρεβενών και 2. φλοιός νεαρού πεύκου με τον οποίο κάνουν χωνί για τη συλλογή ορισμένων καρπών Καταφύγι Πιερίων) και *τουρλίτ'ς* (= κορυδαλλός Μεσορώπη Μακεδ.). Ο τελευταίος τύπος, που δηλώνει το λοφιο-φόρο πτηνό, προέκυψε από συμφυρμό των λ. *τούτουλους και τούρλα. Το πουλί αυτό σε βόρεια ιδιώματα λέγεται και *τδουτδουλιάνους* < αρωμουν. *éiúvilianu*. Πβ. επίσης το συνώνυμο *κατσουλιέρης*.

Αξιοσημείωτο στον τύπο *τιουτιούλα* είναι η διατήρηση του αρχικού /t/ που στους τύπους της Αρωμουν. Βουλγ. και των νεοελληνικών ιδιωμάτων τράπηκε σε /t/ ή /č/.

Στη Ν. Κρήτη, τέλος, έχουμε το τοπων. *Τσούτσουρος*. Τον πυργίσκο με πέτρες, τον πυργωτό λιθοσωρό δηλώνουν και οι τύποι: *cucurizzu*, *cucuruzzu*, *chichirizzu*, *cucumuru* νοτιοϊταλικών ιδιωμάτων²¹ από την περιοχή του Σαλέντο.

63. *Τσουκνίδα* στην: Στη θέση αυτή υπήρχε το δέντρο που τώρα το λένε «*βουρβουτσιλιά*» στο τοπικό ιδίωμα. Το είδος αυτό του δέντρου έχει φύλλα σαν της τσουκνίδας και παράγει μαύρους σφαιρικούς καρπούς. Η «*τσουκνίδα*» ή «*βουρβουτσιλιά*» λέγεται ιδιωματικά και «*κακαβιά*» και θυμίζει τη «*τζιτζιφιά*». Πρόκειται για την *Celtis australis*.

Η λ. *τσουκνίδα* κατά τον Ανδριώτη²² προέρχεται από την **ακανθοκνίδα*, ενώ ο Χατζηδάκης²³ την ανάγει στον αμάρτυρο, επίσης, τύπο *κυνοκνίδα* > *κυκνίδα* > *τσουκνίδα* > *τσουκνίδα*, ωστόσο ο Μ. Φιλήντας²⁴ βλέπει συμφυρμό των λ. *τσούχτρα* + *κνίδα*.

Προς την **ακανθοκνίδα* του Ανδριώτη πβ. και το **ακανθόπρουνο* > **κατσόπρουνο* > *τσάπρουνο* του υπ' αριθ. 27 τοπων. της εργασίας αυτής.

21. G. R o h l f s, Vocabolario dei dialetti salentini, München 1956.

22. Ν. Α ν δ ρ ι ώ τ η ς, όπου παραπάνω, στη λ. τσουκνίδα.

23. Γ. Χ α τ ζ η δ ά κ η ς, Μεσαιων. και Νέα Ελλην., 2, 166 και βιβλιοκρισία στην Αθηνά 24 (1912) 51.

24. Μ. Φ ι λ ή ν τ α ς, όπου παραπάνω, 3, 215.

64. *Ανήλια* στ': θέση την οποία δε βλέπει ο ήλιος, *ανήλια*.

Το επίθ. *ανήλιος* είναι το ίδιο με το αρχαίο αντίστοιχό του.

Η λ. ως τοπων. απαντά στο Μέτσοβο, όπου το πρώην χωριό *Keáere* μετονομάστηκε τώρα σε *Ανήλιο*. Στην Αρωμουν. η λ. *keare* (<*keru* = χάνω) δηλώνει το ανήλιο μέρος.

65. *Βόλτσι* στου: Χαρακτηριστικό γνώρισμα της θέσης εδώ είναι μια μαύρη πέτρα. Πιθανόν, όμως, το τοπων. να σχετίζεται με τα βουλγαρ. *vol* (= βόδι) και *volski* (= βοδινός).

66. *Γραμματ'κού* στ': Η τοποθεσία πήρε το όνομά της — πολύ πιθανόν — από το επώνυμο ή το παρωνύμιο κάποιου προσώπου, το οποίο σχετίστηκε — δεν ξέρουμε πώς — με αυτή τη θέση.

Η λ. γραμματικός δηλώνει: α) αυτόν που ανήκει ή αναφέρεται στα γράμματα ή την γραμματική, β) τον κάτοχο των γραμμάτων, τον γραμματισμένο και γ) τον γραμματέα.

67. *Ράγκινα* στη: άγονο μέρος που διαμορφώνεται σε λάκκα πάνω στο βουνό. Το τοπων. πιθανό να προέκυψε από το ανδρωνυμικό *Ράγκαινα*: *Ράγκας* - *Ράγκος* (επώνυμο) + -*αινα*. Στα ιδιώματα βορείου φωνηεντισμού έχουμε τον τύπο: *Ράγκαινα* > *Ράγκινα*, *Ρήγκαινα* > *Ρήγκινα* κ.τ.ό.

Ωστόσο, πβ. και τα: *ranga* (= λοστός Ρουμαν.), *ronina* (= λάκκα με υγρασία, «μουτσάρα» Σλαβ.) και *raven* (= κοιλάδα Σλαβ.).

68. *Ζιβγαρουκάλυβα* στα: τοποθεσία, όπου παλιά έστηναν τις καλύβες τους οι βοσκοί ζευγαριών από ζώα προορισμένα για το όργωμα των χωραφιών.

Η ετυμολογία του τοπων. είναι εύγλωττη και θυμίζω μόνο τη διάδοση που έχει σημειώσει στον βαλκανικό γλωσσικό χώρο το β' συνθετικό της λ. αυτής: *câlină*, *caleáo*, *colibă*, *colibă* Αρωμουν. *kalinë*, *kolibë* Αλβαν. *koliba* Βουλγ. *colibă* Ρουμάνικη.

69. *Ψουρολίθι* στου: τοποθεσία της οποίας το τοπων. σχετίζεται με τον σαθρό βράχο που έχει σαν χαρακτηριστικό της η περιοχή.

70. *Μιγάλη ράχη* στη: Η μεγάλη ράχη που διαμορφώνεται εδώ έδωσε και το ομώνυμο τοπωνύμιο.

71. *Σταυρό* στουν: Στη συλλογή μου δε σημείωσα αν υπήρχε κάποιος ξύλινος ή πέτρινος σταυρός ή οποιαδήποτε φυσική σταυρόσχημη διαμόρφωση στην περιοχή, που έδωσε το ομώνυμο τοπωνύμιο.

72. *Σουτήρα* στουν: Και στην περίπτωση αυτή δεν σημείωσα αν

Σημ. Οι διάφοροι τύποι τοπωνυμίων και ιδιωμάτων λέξεων προέρχονται από το Αρχείο του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών.

υπήρχε ή ακόμη υπάρχει κάποιος ναός του Σωτήρος, απ' όπου συνηθέστατα προκύπτουν τέτοια τοπωνύμια.

73. Παλιου χωριού: Στη θέση που σήμερα υπάρχει συνοικισμός, λέγεται ότι εκεί ήταν το «παλιό χωριό», η αρχαία Πιάλεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- I. T. P a p a h a g i, Dicționarul dialectului aromân, București 1974.
- II. Ν. Γ κ ί ν η, Αλβανο-ελληνικό λεξικό, Τίρανα 1971.
- III. Dicționarul limbii române, București 1923 κ.ε.ξ.
- IV. Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, 1933 κ.ε.ξ.
- V. P a r s T u g l a c I, Türkçe-Fransızca sözlük, Κωνσταντινούπολη 1968.

ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΜΠΟΥΣΜΠΟΥΚΗΣ δ.Φ.